

KONSTITUSİYA HÜQUQU; İNZİBATİ HÜQUQ CONSTITUTIONAL LAW; MUNICIPAL LAW

UOT 342; UOT 342.7

ASİF QƏDİROV

**Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyasının
Hüquq kafedrasının dosenti, hüquq üzrə fəlsəfə doktoru**

e-mail: asif.qadirov.71@mail.ru

CİNAYƏT PROSESİNDƏ SÜBUTLARIN TOPLANMASI ZAMANI İNSAN VƏ VƏTƏNDAŞIN KONSTITUSİON HÜQUQ VƏ AZADLIQLARININ QORUNMASININ TƏMİNİNİN BƏZİ CƏHƏTLƏRİ

Xalqın iradəsinin ifadəsi kimi, qanunların aliliyini təmin edən hüquqi və dünyəvi dövlət qurmaq, ədalətli iqtisadi və sosial qaydalara uyğun olaraq, hamının layiqli həyat səviyyəsini təmin etmək kimi niyyətlərini bəyan edən Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasının 12-ci maddəsində dövlətin ali məqsədi elan edilir. Həmin maddənin I hissəsinə əsasən, insan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının, Azərbaycan Respublikasının vətəndaşlarına layiqli həyat səviyyəsini təmin edilməsi dövlətin ali məqsədidir. Dövlətin müxtəlif fəaliyyət sahələri üzrə həyata keçirdiyi siyasət məhz bu məqsədin reallaşdırılmasına xidmət etməlidir.

Dövlətin fəaliyyətinin həyata keçirildiyi sahələrdən biri də cinayət mühakiməsidir. Məhz cinayət mühakimə icraatının məqsədləri də dövlətin ali məqsədinin realizəsinə yönəlməklə, onun təmin edilməsinin vasitələrindən biri kimi çıxış edir. Müasir cinayət mühakiməsinin məqsədini ümumi şəkildə etsək, prosesdə iştirak edən şəxslərin əsas hüquqlarına zərər vermədən maddi həqiqəti aşkara çıxarmaq və bununla bağlı olaraq mübahisənin həllinə nail olarıq. Ancaq məsələsini bir qədər detallı şəkildə təhlil etdikdə cinayət mühakiməsinin 3 önəmli təməl məqsədinin olduğunu görürük:

- maddi həqiqəti aşkar etmək;

- ədaləti təmin etmək;
- hüquqi barışıq əldə etmək və onu qorumaq.

Zafer İçer'in fikrincə, cinayət mühakiməsinin ilkin məqsədi prosessual hüquq normalarına riayət etmək və şübhəli, təqsirləndirilən və zərər çəkmiş şəxsin hüquqlarını gözləmək yolu ilə maddi həqiqətə nail olmaqdır. Maddi həqiqətin araşdırılması əsas etibarilə hüquq dövləti prinsipinin bir ünsürü olaraq ədalətin tələb etdiyi bir vəzifədir [18].

Türkiyə Ali Məhkəməsinin müxtəlif qərarlarında cinayət mühakiməsinin məqsədi “mühakimə nəticəsi verilən və ittiham və müdafiənin dəyərləndirilməsindən ibarət olan hökmün doğru olmasını təmin etmək” [16], “prosessual hüquq normalarının nəzərdə tutduğu prinsiplərə əsaslanaraq konkret həqiqəti hər cür şübhədən uzaq bir formada qəti olaraq ortaya çıxarmaq” [17] şəklində ifadə edilmişdir.

Maddi həqiqətə nail olmaq hədəfinin müxtəlif sərhədləri mövcuddur. Mühakimə icraatının nəticəsində veriləcək olan hökm həm prosessual hüquq normalarına, həm də maddi həqiqətə uyğun olmaq məcburiyyətindədir. Sadəcə maddi həqiqətə uyğun deyil, eyni zamanda prosessual qaydalara da uyğun olaraq verilmiş bir qərarın ədalətli ola biləcəyi fikrindən irəli gələrək cinayət mühakiməsinin

məqsədinin hüquq dövlətinə uyğun bir mühakimə nəticəsində ədaləti təmin etmək olduğu ifadə edilmişdir [18]. Bu fikirlə razılaşmaq olar. Ədaləti təmin etmək məqsədi, əsasən maddi həqiqətin aşkara çıxarılması məqsədilə qarşılıqlı əlaqədədir. Bununla belə, maddi həqiqətin hansı yolla olursa-olsun aşkarlanması ədalətin təmin edilməsi demək deyildir. Mühakimə nəticəsində veriləcək hökm həm doğru, həm də ədalətə uyğun olmalıdır. Şübhəli və ya təqsirləndirilən şəxsin hüquqlarının gözlənilmədiyi, prosessual normaların gözdə tutulduğu bir mühakimə fəaliyyəti nəticəsində maddi həqiqət aşkara çıxarılsa da, bu nəticənin ədalətin təmin edilməsinə xidmət etmədiyi şübhəlidir.

Cinayət mühakiməsində hər şeydən əvvəl maddi həqiqət aşkarlanmalı və maddi cinayət hüququ baxımından önəmli olan bütün xüsüsərin ayrı-ayrılıqda sübut edilməsinə çalışılmalıdır. Keçmişdə baş vermiş bir hadisənin onu təmsil edən vasitələr, yəni sübutların köməyiylə bu gün aşkara çıxarılmış halına maddi həqiqət deyilir [10, s.126]. Sübut dedikdə isə mübahisə mövzusu olan bir əməlin, hüquqi hadisənin və ya hərəkətin cinayət olub-olmaması barəsində hakimin bir qənaət çıxarmasını təmin edən və prosessual hüquq normalarının istifadəsinə icazə verdiyi hər cür sübut etmə vasitəsi nəzərdə tutulur [8, s.393].

Cinayət mühakimə icraatında məhkəmə daxili inamına əsaslanaraq qərar verir. Daxili inam dedikdə, mübahisəni həll etməyə səlahiyyəti olan orqanın iclasda həyata keçirilən mühakimə fəaliyyəti nəticəsində ağılı rəhbər tutaraq və hüququn tələb etdiyi qaydalar daxilində maddi hadisənin baş vermə şəklinə dair öz düşüncəsində heç bir şübhəyə yer verməyən qənaəti nəzərdə tutulur. Qəti məlumatın əldə edilməsi mütləq həqiqətin aşkarlanması deməkdir. Mütləq həqiqət artıq əksinin qəbul edilməsi heç bir şəkildə mümkün olmayan, hər cür fərqli ehtimalın inkar edildiyi həqiqətdir. Bu baxımdan təsəvvürü mümkün

olan hər cür şübhənin qəti məhv edilməsi mümkün olmadığına görə məhkəmənin daxili inamı mütləq deyil, maddi həqiqət ilə əlaqəli şəkildə formalaşacaqdır.

Maddi həqiqət yalnız onu əks etdirən sübutların köməkliliyi ilə aşkara çıxarıla bilər. Zamanı geriyə çəkmək mümkün olmadığına görə cinayət hüququnu və dolayısı ilə cinayət mühakiməsini maraqlandıran hadisənin nə cür gerçəkləşdiyinin aşkar edilməsinin tək yolu hadisədən qalan izlərin, hadisə ilə əlaqədar olan sənəd və şahidlərin yardımından faydalanmaqdan keçir.

Yeni CPM-in üçüncü bölməsi isə bütünlükdə sübutlar və sübut etməyə həsr olunmuşdur. Sübutların anlayışı, növləri, onların əldə edilməsi, yoxlanılması, qiymətləndirilməsi, mümkünlüyü və s., bir sözlə, sübutlarla bağlı prosessual normalar yeni CPM-də əks etdirilməklə CPM-in ölkə qanunvericiliyi sistemində önəmli yer tutduğuna işarə edir.

Sübutlar öz təbiətinə görə müəyyən halları əks etdirən məlumatlar kimi müəyyən formaya və məzmununa malikdirlər. Sübutların forması bu və ya digər şəxsin məlumatı, predmetlərin dəyişməsi, predmetlər üzərində izlər və s. şəkildə işin ayrı-ayrı halları haqqında məlumatların mövcudolma vasitələrini özündə əks etdirir. Sübutların forması işə aid olan faktlar haqqında məlumatların qanunla nəzərdə tutulmuş mənbələridir [4, s.9].

Keçmişdə olmuş hadisənin yenidən təsvir edilməsində bizə kömək edən sübutların bir sıra əlamətləri vardır:

- sübutlar həqiqi olmalıdır. Sübut ola biləcək şey həqiqətin bir parçasını təşkil etməli və beləcə 5 duyğu orqanımızla öyrənilə bilməlidir. İfadə, sənəd kimi sübutlarda bu xüsusiyyət vardır.

- Sübutlar məntiqli olmalıdır. Ancaq həqiqəti əqləbatan şəkildə ifadə edə biləcək şeylər sübut ola bilər. Buna görə də sübut ola biləcək şeylərin rəşional olmaları, elmi cəhətdən qəbul edilməsi məcburidir.

- Sübutlar sübut etmə baxımından

önəmlidir. Ancaq sübut edilməsinə ehtiyac duyulan xüsuslarla bağlı sübutlar sübutetmə baxımından önəmlidir. Faydası olmayan sübutları araşdırmağa ehtiyac yoxdur.

- Sübutlar hadisəni təmsil edə bilən xarakterdə olmalıdır. Burda məqsəd sübut olaraq istifadə edilmək istənilən vasitənin hadisənin bir parçası olması və (və ya) hadisəni əks etdirməsidir. Hadisənin bir parçasını təmsil etməyən şeyin sübuti əhəmiyyəti yoxdur. Təmsil edə bilmənin ilk şərti sübutun etibarlı və sağlam olmasıdır. Bunu hakim müəyyən edir. Hadisəni təmsil etsə də, ağla, elmə, həqiqətə və hüquqa uyğun olmayan dəlillər sübutetmə vasitəsi sayıla bilməz.

- Sübutlar hüququayğun olmalıdır. Bir sübutda olması zəruri olan ən önəmli xüsusiyyət budur. Hətta yuxarıda qeyd edilən özəlliklərə sahib olan bir dəlilin cinayət mühakiməsi baxımından əhəmiyyətli ola bilməsi üçün onun hüququayğun olaraq əldə edilməsi məcburidir. Buna görə də bir hadisənin sübut edilməsi işində istifadə edilən sübutetmə vasitələrinin hüquqi cəhətdən qəbul edilən olması zəruridir. Dolayısı ilə desək, cinayət prosessual hüquqda “sübut sərbəstliyi prinsipi” sərhədsiz deyildir (CPM-in 125-ci maddəsi) [13, s.207-225].

Cinayət prosessual hüquqda sübutsuz məhkumiyyət ola bilməz. Cinayət prosessual hüquqda “sübut sərbəstliyi” prinsipi mövcuddur. Bu prinsip maddi həqiqəti araşdıran cinayət mühakiməsində hər şeyin sübut ola biləcəyi anlamına gəlir. Digər tərəfdən hakim daxili inamına əsaslanaraq sübut olaraq irəli sürülən nəsnələrin sübut olub-olmayacağını, yəni sübutetmə vasitəsi kimi dəyərini sərbəst şəkildə müəyyən edir. Buna “sübutların sərbəst qiymətləndirilməsi” prinsipi adı verilmişdir. Məhkəmə hökm qəbul edərkən ancaq “sağlam” və “hüququayğun şəkildə əldə edilən” sübutları istifadə edə bilər (Türkiyə Ceza Muhakemesi Kanunu, 217-ci maddə) [9, s.5-60]. Sübutların hüququayğun

olaraq əldə edilməsində məqsəd qanunun müəyyən etdiyi şərtlərə riayət etmək yolu ilə onların əldə edilmiş olmasıdır [7, s.389].

Müəlliflərdən K.Hüseynova qeyd edir ki, respublikamızın cinayət-prosessual qanunvericiliyində qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlara konkret şəkildə anlayış verilməmişdir. Bu baxımdan müəllif hesab edir ki, aşağıdakı anlayışın qanunvericilikdə təsbit edilməsi məqsədə müvafiq olardı: “Konstitusiya ilə təminat verilən insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarını, yaxud əldə edilməsinin cinayət-prosessual qanunvericiliklə müəyyən edilmiş qaydalarını pozmaqla, habelə qanunla müəyyən edilməmiş mənbələrdən, eləcə də buna səlahiyyəti olmayan şəxs tərəfindən, yaxud prosessual normalarda nəzərdə tutulmayan hərəkətlər nəticəsində əldə edilən sübutlar qanunu pozmaqla əldə edilmiş sübutlar hesab olunmalıdırlar” [4, s.21-22]. Müəllifin fikri ilə razılaşmaq mümkündür, çünki qanunsuz sübutların mahiyyətini xarakterizə edən əlamətlərin qeyd edilən anlayışda verildiyini müşahidə edirik.

Əgər hakim sübutların köməkliyi ilə mübahisə ilə bağlı olaraq şübhəni yox edə bilmişdirsə, daxili inama çatmış və dolayısı ilə maddi həqiqətə aşkarlamışdır. Buna görə təqsirləndirilən şəxs əgər ittiham edildiyi əməli törətmişdirsə, o əməlin cinayət qanununun hansı maddəsini pozduğu məhkəmə tərəfindən təsbit edilir və təqsirləndirilən şəxs o normada nəzərdə tutulmuş cəza ilə cəzalandırılır. Əgər təqsirləndirilən şəxs ittiham edildiyi əməli törətməmişdirsə, barəsində bəraət hökmü çıxarılır. Ancaq bəzi hallarda hakim iclas zamanı tədqiq edilən sübutlardan sonra belə, onda hər hansı daxili inam formalaşmaya bilər. Lakin belə hallarda “şübhədən təqsirləndirilən şəxs faydalanır” prinsipinə uyğun olaraq, bütün şübhələr təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə şərh edilir.

Modern cinayət mühakiməsində maddi həqiqətə nail olmağa çalışarkən ittiham tərəfi, müdafiə tərəfi və məhkəmə arasında kollektiv

bir fəaliyyət həyata keçirilir. Kollektiv hökm vermənin metodu isə prosesə qatılacaq olan şəxslərin düşüncələrinin qarşılıqlı olaraq bildirə bilmələrini, beləliklə də subyektlərin bir-birlərinin düşüncələrini öyrənmə və birlikdə düşünmə bilmələrini ifadə edən ziddiyyət metodudur. Lakin bu cür ziddiyyət bir “fikir alış-verişini” xatırladır [10, s.128]. Başqa bir müəllif də qeyd edir ki, cinayət prosessual hüququn və bunun ifadəsini formalaşdıran əsas qanunun (CPM-in) ali məqsədi insan hüquqlarının pozuntusuna yol vermədən həqiqətə nail olmaqdır [11, s.33].

Heç şübhəsiz ki, cinayət mühakimə icraatının ən mühüm konstitusion-hüquqi əsaslarından biri Konstitusiyanın 63-cü maddəsinin III və IV hissələrində nəzərdə tutulmuş tələblərdir. Ümumiyyətlə, beynəlxalq hüquq və milli hüquqda yer alan tənzimləmələrə nəzər saldıqda görə bilirik ki, cinayət mühakiməsində maddi həqiqətin araşdırılmasına bir çox məhdudlaşdırılmalar qoyulmuşdur. Dolayısı ilə, müasir cinayət mühakiməsinin məqsədinin nə bahasına olursa-olsun maddi həqiqətin araşdırılması olmadığı ortaya çıxmışdır. Buna görə də cinayət mühakiməsinə maddi həqiqətin araşdırılması baxımından bir sıra məhdudlaşdırılmalar gətirilmişdir. Bunlardan da ən vacibi hüquqazidd dəlillərin mühakimə zamanı istifadə edilməməsidir.

Müasir cinayət mühakiməsində sübutların əldə edilməsində nəzərdə tutulan məhdudlaşdırılmaların adlandırılması mövzusunda fərqli yollar izlənilir. Hüquqazidd yollarla əldə edilən hər bir dəlilin cinayət mühakiməsində istifadə edilib-edilməyəcəyi isə əsas məsələ kimi çıxış edir. Bu baxımdan da bu cür sübutların adlandırılmasının 2 növü təklif olunur:

- Hüquqazidd yollarla əldə edilən dəlillərin heç bir şərtlə istifadə edilə bilməyəcəyi fikrini müdafiə edənlər “hüquqazidd sübutlar” kimi;
- Digər yanaşmanın tərəfdarları, yəni bu cür əldə edilən dəlillərin müəyyən şərtlər daxilində cinayət mühakimə icraatında istifadə

edilə biləcəyi fikrini müdafiə edənlər isə “sübut qadağaları” kimi [12].

Cinayət mühakiməsinin məqsədi tarixi dövr ərzində müəyyən dəyişikliklərə uğramışdır. İlk dövrlərdə təqsirliliyi əvvəlcədən qəbul edilmiş şəxsin cəzalandırılması bir məqsəd idi. Buna görə cinayət mühakiməsi də bu məqsədə uyğunlaşdırılmışdır. Bu dövrdə hüquqazidd yollarla əldə edilmiş sübut anlayışı mövcud deyildi. Bu səbəbdən də sübutlar hansı formada əldə edilmələrindən asılı olmayaraq, sübut kimi qiymətləndirilərək istifadə edilirdi. Müasir dövrümüzdə isə cinayət mühakiməsinin məqsədi maddi həqiqətin araşdırılmasıdır. Ancaq maddi həqiqətin hansı yolla olursa-olsun araşdırılmayacağına qəbul olunması hüquqazidd dəlillərin də qiymətləndirilməsinə gətirilən bir qadağadır.

Müqayisəli hüquq baxımından hüquqazidd sübutların dəyərləndirilməsində iki fərqli sistem mövcuddur. Sübutun hansı hallarda hüquqazidd hala gələcəyi və hüquqazidd sübutların dəyərləndirilməsi məsələsində Qitə Avropası hüquq sistemi ilə Anqlo-Amerikan hüquq sistemi bir-birindən fərqli prinsiplər mənimsəmişdirlər.

Türkiyə Anayasa Məhkəməsi bir qərarında qeyd edir ki, hüquqaziddlik ən başda milli sistemimiz içərisində qüvvədə olan bütün hüquq qaydalarına ziddlik anlamına gəlir. Bu çərçivədə, Anayasaya, üsuluna uyğun olaraq qəbul edilmiş beynəlxalq müqavilələrə, qanunlara və digər hüquqi aktlara ziddiyyət təşkil edən bütün hərəkətlər hüquqaziddlik anlayışı içərisində yer alır [15].

Hüquqazidd sübutların qiymətləndirilməsi ilə əlaqədar 3 yanaşma özünü göstərir:

- Mütləq qəbul;
- Mütləq rədd;
- Dəyişkən.

Hüquqazidd dəlillərin dəyərləndirilməsi ilə bağlı irəli sürülən ən qədim yanaşma mütləq qəbul yanaşmasıdır. Bu yanaşmanı müdafiə edənlərin arqumentlərini əsaslandırdıqları məntiqi təməl belədir: “Cinayət mühakimə-

sinin əsas məqsədi maddi həqiqəti aşkara çıxarmaq olduğuna görə maddi həqiqəti aşkara çıxarmağa əlverişli olan hər şey sübut olaraq qiymətləndirilə bilər”. Dolayısı ilə, maddi həqiqətin üzə çıxarılmasına yarayan bütün dəlillər hakimnin daxili inamının formalaşmasında nəzərə alınmalıdır. Bu yanaşma ilə əlaqədar ikinci əsas arqument cinayət mühakiməsinin məqsədində ittiham edilən cinayəti araşdırmaqla sərhədlənmiş olmasıdır. Bu arqumentə görə, hakim şəhər avtobusunda iclas keçirən və ödənişi ödəmədən avtobusa minən hər kəsi mühakimə edən bir şəxs deyildir. Hakim cinayət mühakiməsi əsnasında təsadüfən qarşılaşdığı bütün cinayətləri araşdırmaq və səbəbkarları cəzalandırmaq vəziyyətində olan şəxs də deyildir. Əgər dəlilin əldə edilməsində hüquqaziddlik varsa, bu vəziyyət mübahisənin həlli üçün dəlilin istifadəsinə mane olmamalıdır, lakin bu cür hüquqaziddliyin başqa bir məhkəmənin qarşısında mübahisə edilməsi mümkündür. Bunun səbəbi işə baxan məhkəmənin əsl mübahisə haqqında dəlili görməzdən gəlməsinin mümkün olmamasıdır. Bu arqumentə qarşı cinayət mühakiməsinin əxlaqi yönünü görməzdən gəldiyi və cinayətin aşkarlanması kimi bir məqsədlə olsa belə, ədalət orqanının ədalətsiz yollara üz tutmasının mühakimənin legitimliyinə kölgə salınmasına etiraz edilmişdir. Digər vacib arqument isə cinayətlərin açılmasında ictimai mənafeyin mövcudluğu ilə bağlıdır [12].

Amma, fikrimizcə, bu yanaşma ilə razılaşmaq olmaz. Çünki bu yanaşmanın mahiyyəti hüquq dövlətini zəiflədici və dövlət güclərini özlərini hüquqla məhdudlaşmış hesab etməyərək məsuliyyətsiz davranışlara təşviq edən bir əks-təsir yaradır.

Mütləq rədd yanaşması hüquqazidd dəlillərin dəyərləndirilməsini mütləq olaraq rədd edir. Bu yanaşma dəlillərin dəyərləndirilməsi baxımından müxtəlif meyarlara əsaslanaraq istisnaların qəbul edilməsini, bu şəkildə hüquqazidd dəlillərin bir qisminin sübut kimi

dəyərləndirilə bilməsini də zərərli hesab edir. Mütləq rədd yanaşmasını təsdiqləyən bir çox əsaslar irəli sürülmüşdür. Bunlardan birincisi, etibarlılıq əsaslandırılmasıdır. “Etibarlılıq” ifadəsinə görə, cinayət mühakiməsində şübhə oyandıran şərtlər altında alınmış bir etirafa güvənmək olmaz, bu etirafın verdiyi məlumat yanlış daxili düşüncəyə səbəb ola bilər. Mütləq rədd yanaşmasının təməli olaraq irəli sürülən digər arqument qoruma nəzəriyyəsi olaraq adlandırılır. Əsas hüquq və azadlıqların pozulması nəticəsində bir dəlil əldə edildiyi təqdirdə, bu dəlilin dəyərləndirmə qadağasına tabe etdirilməsi əsas hüquq və azadlıqların qorunmasını təminat altına almış olacaqdır. Hüquqazidd dəlillərin dəyərləndirilmə qadağasını formalaşdıran bu arqument xüsusən qitə Avropası hüququnun əsaslandığı bir arqumentdir. Bu arqumentin məntiqi nəticəsi budur ki, təqsirləndirilən şəxsin əsas hüquqları pozularaq əldə edilən sübut təqsirləndirilən şəxsin əleyhinə istifadə edilə bilməz. Yəni təqsirləndirilən şəxsin hüquqları pozularaq əldə edilən dəlil onun lehindədirsə, burada bir problem yoxdur. Əks halda, hüquqları pozularaq vəziyyəti ağırlaşan təqsirləndirilən şəxsi onun lehinə olan sübutdan məhrum etmək onu daha pis vəziyyətə salacaqdır. Bu nəticə isə qəbul edilən deyildir. Bu səbəblə də qoruma nəzəriyyəsi nə qədər də mütləq rədd yanaşmasının əsasını təşkil edən nəzəriyyələrdən olsa da, o, nisbi (dəyişkən) yanaşmaya doğru yönəlmişdir. Mütləq rədd yanaşmasını müdafiə edənlərin digər bir arqumenti isə uzaqlaşdırma, yaxud səlahiyyətli şəxslərin intizamlı olmağa təşviq edilməsidir. Buna görə, hüquqazidd dəlillərin dəyərləndirmədən kənar buraxılmasının səbəbi səlahiyyətli şəxsləri hüquqazidd yollara baş vurmaqdan uzaqlaşdırmaqdır.

Digər bir yanaşma olan nisbilik yanaşması hüquqazidd dəlillərin qiymətləndirilməsi məsələsində konkret hadisənin xüsusiyyətlərinə görə bir nəticəyə varmağın zəruriliyini vurğulayır. Buna görə bəzi hüquqazidd dəlillər

yekun qərarda nəzərə alınma bilər, bəziləri isə alınmaya bilərlər. Bunun müəyyən edilməsi səlahiyyəti isə məhkəməyə aid olacaqdır. Bu yanaşma hüquqazidd dəlillərin qiymətləndirilməsində mütləq qəbul və mütləq rədd nəzərdə tutan yanaşmaların radikalılıqlarının yol açma biləcəyi ədalətsiz vəziyyətlərə mane ola biləcəyi kimi, ədalətin fərdiləşdirilməsi ehtiyacını da qarşılayacaqdır. Bu yanaşma üçün ən ciddi tənqid ondan ibarətdir ki, hansı hallarda hüquqazidd sübutların nəzərə alınacağı, hansı hallarda isə nəzərə alınmayacağı mövzusunda bir qətilik olmadığına görə bu, özbaşınalığa və subyektiv qiymətləndirmələrə yol açacaqdır. Burada qitə Avropası hüquq düşüncəsində mövcud olan “hakim üçün mübahisəli bir məsələdə seçim hüququnun verilməsinin özbaşınalıqla eyni mənada olması” fikrinin də az rolu yoxdur [12].

AR Konstitusiyasının müvafiq normasını təhlil edərkən görürük ki, qanunvericiliyimiz hüquqazidd sübutlara dair mütləq rədd yanaşması mövqeyini ifadə edir.

Cinayət mühakimə icraatının vəzifələrindən biri cinayətləri tezliklə açmaq, cinayət təqibi ilə bağlı bütün halları hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırmaqdır. Cinayətlərin açılması bir tərəfdən onu törətmiş şəxslərin cəzalandırılmasına imkan verirsə, digər tərəfdən həmin şəxslər tərəfindən yeni cinayətlərin törədilməsinin qarşısını alır, eləcə də, xəbərdaredici vasitə kimi başqalarının cinayət törətməkdən çəkinmələri üçün əhəmiyyət daşıyır. Lakin cinayətlərin tezliklə açılması cinayət təqibi ilə bağlı bütün halların tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırılması nəticəsində mümkündür.

Cinayətlərin tezliklə açılmasının əhəmiyyətli olmasının digər səbəbi də gecikmiş ədalətin əslində ədalətsizlik olması da ola bilər.

Cinayətin üstü o vaxt açılmış sayılır ki, işin araşdırılması gedişində cinayət tərkibinin obyektini və obyektiv cəhətini xarakterizə edən hallar müəyyən edilsin, konkret şəxsin cinayətin törədilməsində təqsirli olmasını təsdiq edən kifayət qədər sübutlar toplansın,

cinayətin törədilməsi üçün əsas fərziyyədən başqa, bütün digər fərziyyələr rədd edilmiş olsun [5, s.50].

Deməli, cinayətlərin üstünün açılması sübut etmə predmetin daxil olan halların sübutlara əsasən müəyyən edilməsi nəticəsində baş verir. Sübut etmə predmetinə daxil olan halları isə CPM-in 139-cu maddəsinə əsasən 2 əsasla təsnifləşdirmək olar:

- Qəti şəkildə müəyyən edilmiş sübut edilməli hallar;
- Cinayət təqibinin üzrə icraatın xüsusiyyətlərinə əsasən meydana çıxan sübut edilməli hallar (CPM-in 139.0.6-cı maddəsi).

Cinayət təqibi ilə bütün halların hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılmasını qarşı-qarşıya qoymaq olmaz. Cinayətin tezliklə açılması vəzifəsi ilə cinayət təqibi zamanı bütün halların hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması kompleks şəkildə çıxış etməli və bir-birini tamamlamalıdır.

CPM-in 139-cu maddəsində təsbit edilmiş halların sübut edilməsi ilə, fikrimizcə, bütün hallar tam və hərtərəfli şəkildə araşdırılmış sayılır. Çünki araşdırılmalı olan halların dairəsi daha genişdir. Bu zaman sübutların kifayətliliyi meyarından istifadə edilir.

CPM-in 146-cı maddəsinə əsasən cinayət təqibi üzrə toplanmış sübutların kifayət etməsi dedikdə, müəyyən edilməli hallar üzrə mümkün sübutların elə bir həcmi nəzərdə tutulur ki, onlar sübut etmə predmetinin müəyyən edilməsi üçün mötəbər və yekun nəticəyə gəlməyə imkan versin.

Türkiyədə aparılan bir sıra təcrübələr maraqlı nəticələr ortaya çıxarmışdır. Belə ki, müsahibə alınan hakimlərin əksəriyyəti cinayət işlərində meydana gələn konkret hadisənin sübut edilməsinə yarayacaq hər cür dəlilin sübut etmə vasitəsi olaraq istifadə edilə biləcəyini, çünki hər işin özünəməxsus şərtləri olduğu və işin hadisədən sonra icraatına başlandığından hakimin qənaətə gələ bilməsi üçün sübutların heç bir şəkildə həddlərinin müəyyən edilə bilməyəcəyi yönündə fikir-

ləşdiyi müşahidə edilmişdir. Mühakimə icraatında əsas məqsədin maddi həqiqətə çatmaq olduğu ifadə edilmişdir. Qərarın çıxarılması anına qədər sübutların təqdim edilməsinin və ya araşdırılmasının qarşısında hər hansı bir maneə olmamalıdır. Ancaq bir hakim qeyd etmişdir ki, hökm vermək üçün kifayət qədər sübut əldə edildiyi zaman mühakimə icraatını lüzumsuz yerə uzatmamaq məqsədilə başqa dəlilləri də araşdırmağa gərək yoxdur. Hakim burada cinayətin əldə edilmiş sübutlarla sübut edilməsi halında, yəni hüquqi faydası olmayan və işin nəticəsinə təsir etməyəcək sübutların araşdırılması ilə işin uzadılmasının ədaləti gecikdirməkdən başqa bir şey olmadığını söyləməyə çalışmışdır [8, s.408].

Kommentariya müəllifləri qeyd edirlər ki, işin araşdırılması və məhkəmədə baxılıb həll edilməsinə münasibətdə keçmişdə baş vermiş fakt kimi cinayət əməlinin bütün halları sübutların köməyi ilə müəyyən edilir. Cinayət işi və ya digər materiallar üzrə əhəmiyyət kəsb edən halların müəyyən edilməsi üçün kifayət edən sübutların cəmi sübut etmə həddini xarakterizə edir [5, s.445].

Sübutların kifayət etməsinin müəyyən edilməsi hakimlərin səlahiyyətinə aid olan bir məsələ olduğundan bu zaman hakimlərin subyektiv fikirlərinin işin tam və hərtərəfli araşdırılması ilə bağlı müxtəlifliklərə yol açması normaldır. Belə ki, bir hakim baxımından kifayət görünən sübutlar, başqa bir hakim tərəfindən kifayət hesab edilməyə bilər [14, s.161]. Doğrudur, CPM-in 146.3-cü maddəsi də sübutların kifayətliliyinin hansı nəticələrin meydana çıxması üçün vacib olduğunu vurğulayır. Lakin biz də sübutların hər hansı həddlə məhdudlaşdırılmaması fikrini dəstəkləyirik.

CPM-in 340 və 342-ci maddələrində məhkəmə istintaqının təzələnməsi imkanı nəzərdə tutulmuşdur. 342.3-cü maddəyə əsasən, təqsirləndirilən şəxs son sözüündə elan edilmiş ittihamın məhkəmədə hərtərəfli, tam və obyektiv baxılması üçün mühüm əhəmiyyətə

malik olan yeni halları barədə məlumat verdikdə, məhkəmə, məhkəmə istintaqını təzələyir. Bu müddəanı təhlil etdikdə aydın olur ki, əgər təqsirləndirilən şəxs son sözüündə bu cür məlumatı vermiş olmasaydı, məhkəmə əldə edilmiş sübutlarla və müəyyən edilmiş hallarla kifayətlənərək yanlış yekun qərar çıxaracaqdı.

Bu məsələ ilə bağlı digər problem isə CPM-in 337-ci maddəsində təsbit edilmiş sübutların tədqiqatının məhdudlaşdırılması ilə bağlıdır. Burada qanunvericinin məhdudlaşdırılma ilə bağlı 2 fərqli istiqamət müəyyən etdiyinin şahidi oluruq. Düzdür, belə bir normanın müəyyən edilməsində məqsəd məhkəmə istintaqının yersiz uzadılmasına yol verməməkdir. Dövlət ittihamçısı tərəfindən sübutların tədqiqatının məhdudlaşdırılması barədə vəsatət qaldırdıqda məhkəmə tərəfləri dinlədikdən sonra ya vəsatəti təmin edir, ya da ki tədqiq edilməmiş sübutların irəli sürülmüş ittihamın məhkəmədə hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması üçün mühüm əhəmiyyətə malik olduğunu hesab etdikdə isə onu rədd edir. Bu müddəanın mövcudluğu məqsədəuyğundur və öz məqsədinə xidmət edir.

CPM-in 337.2-ci maddəsinə əsasən, müdafiə tərəfi də məhkəmə istintaqının məhdudlaşdırılması barədə təşəbbüs irəli sürə bilər. Bunun üçün aşağıdakı şərtlər tələb olunur:

- məhkəmə istintaqında hələ tədqiq edilməmiş və tədqiq edilməsindən imtina edilən sübutlar müdafiə tərəfini təmsil edən proses iştirakçılarının təqdim etdiyi və ya onların vəsatəti əsasında tələb edilmiş sübutlar, yaxud cinayət işini (və ya məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraatı) başlamış şəxs tərəfindən cinayət işinə (məhkəməyədək sadələşdirilmiş icraat materiallarına) əlavə edilmiş sübutlar olmalıdır;

- həmin sübutların məhkəmə istintaqında tədqiq edilməsindən imtinanı müdafiə tərəfinin həmin sübutlarla müəyyən ediləcək halın prosesual mənafeyinə toxunduğu bütün iştirakçıları müdafiə etməlidir [5, s.988].

CPM-in 337.2-ci maddəsinə əsasən, müdafiə tərəfinin həmin normada göstərilmiş hər hansı bir sübutun tədqiqindən imtina etməsi hər bir halda qəbul edilməlidir. Qanunvericinin bu cür müddəanı müəyyən etməkdə məqsədi aydın deyildir. Fikrimizcə, bu müddəa mütləq şəkildə dəyişdirilməlidir. Çünki müdafiə tərəfi üzərində edilən təzyiqlər nəticəsində bu cür vəsatətin verilməsi halında bir sıra problemlə nəticələr meydana çıxır:

- məhkəmə həmin vəsatəti qəbul etməli olur;
- ədalətin təmin edilməsi pərdəsi altında ədalətsizlik edilir;
- işin hallarının hərtərəfli, tam və obyektiv araşdırılması vəzifəsi yerinə yetirilməmiş qalır.

İşdə iştirak edən şəxslərin hüquq və qanuni mənafelərinin müdafiəsi üçün əhəmiyyətli olan bütün halların hərtərəfli, tam və obyektiv tədqiqi aparılmadan iş üzrə həqiqətin müəyyən edilməsi, işin həll edilməsi mümkün deyildir. İşin hallarının hərtərəfli və tam araşdırılması və qiymətləndirilməsi törədilmiş cinayətin bütün minimum versiyalarının yoxlanılması və qiymətləndirilməsi, həmin versiyanı həm təsdiq, həm də rədd edən bütün halların ciddi araşdırılması deməkdir [3, s.6]. Qeyd edilənlərdən belə bir nəticəyə gəlirik ki, sübutların kifayət hesab edilməsi üçün qanunverici daha dəqiq kriteriyalar müəyyən etməli və bunun subyektiv fikirlərdən asılı olmasının qarşısını almalıdır.

Silahların bərabərliyi prinsipinə AIHM tərəfindən bir tərəfi prosesin digər tərəfi qarşısında zəif duruma salmayacaq şərtlərdə, hər bir tərəfin sübutları da daxil olmaqla, mövqeyini ortaya qoymaq üçün ağlabatan bir imkana malik olması kimi anlayış verilmişdir [6].

Qeyd edilənləri ümumiləşdirərək belə nəticəyə gəlmək olar ki, cinayət prosesinin iştirakçısı olan vəzifəli şəxslər üzrlərinə düşən vəzifələri icra etmək üçün bütün fəaliyyətlərində CPM-in normalarını rəhbər

tutmalıdırlar. Bu normalara əsasən cinayəti törətməkdə şübhəli olan şəxslərə işgəncə verilməsi, onların ləyaqətləri alçaldıla bilməz. Heç kəs cinayəti törətməkdə şübhəli olduğuna görə cəzalandırıla bilməz. Cinayət prosesi gedişində sübutlar ancaq qanunvericilikdə müəyyən edilmiş qaydada toplanmalı, rəsmiləşdirilməli və qiymətləndirilməlidir. Konstitusiya prinsipinin ziddinə olaraq heç kəsin üzərinə cinayət törətməkdə təqsirsiz olmasını sübut etmək vəzifəsi qoyula bilməz. Cinayət prosesinin gedişində həmin prosesin iştirakçıları onlara verilmiş səlahiyyətlərdən istifadə edib insan hüquq və azadlıqlarını pozmamalı, onları əsassız yerə məhdudlaşdırmamalıdır.

Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsində sübutlarla bağlı məsələləri tənzimləyən bir sıra normaların təkmilləşdirilməsinə ehtiyac vardır. Həmin normaların təkmilləşdirilməsi istiqamətində aşağıdakı addımların atılması daha məqsədmüvafiq olar:

1.CPM-in 4.3 və 141.2-ci maddələrini qarşılıqlı təhlil etdikdə müəyyən məsələlər aşkara çıxarılır. Belə ki, CPM-in 4.3-cü maddəsinə əsasən, ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən sübutların mümkünlüyü həmin anda qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyinin müddəalarına uyğun olmalıdır. Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyinin yeni qəbul edilmiş müddəası sübutların mümkünlüyü şərtlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişirsə, yeni müddəalara uyğun gəlməyən sübutlar ittihamın əsasını təşkil edə bilməz. CPM-in 141.2-ci maddəsinə əsasən isə, cinayət prosesinin tərəfləri cinayət təqibi üzrə əhəmiyyət kəsb edən hər hansı halı tədqiq etmədən onun mövcudluğu və ya müəyyən qiymət verilməsi barədə razılığa gələ bilərlər. Cinayət təqibi üzrə icraatın materiallarında olan sübutlara əsasən məhkəmə bu halların mövcudluğu və ona verilmiş qiymətin qanunla ziddiyyət yaratmadığını qəbul etdikdə, belə

razılıq hökmün və ya digər qərarın əsası kimi qəbul edilə bilər. Bu halda sübutların tədqiq edilmədən müəyyən olunmuş halları cinayət prosesinin digər iştirakçılara deyil, yalnız razılığa gələnlərə münasibətdə müəyyən edilmiş hesab olunur.

CPM-in 141.2-ci maddəsinin 2-ci cümləsində istifadə edilən “qanunla ziddiyyət yaratmadığını qəbul etdikdə” və CPM-in 4.3-cü maddəsinin 1-ci cümləsindəki “həmin anda qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyinin müddəalarına uyğun olmalıdır” ifadələri arasında bir qədər uyğunsuzluq vardır. Belə ki, əgər sübutların mümkünlüyünün cinayət-prosessual qanunvericiliyin müddəalarına uyğun olması tələb olunursa, tərəflər arasında razılığa gəlinən hər hansı halın mövcudluğu və ona verilmiş qiymətin də məhz qanunla deyil, bütövlükdə cinayət-prosessual qanunvericiliklə ziddiyyət yaratmaması müəyyən edilməlidir. Lakin bu məsələnin üzə çıxan tərəfidir. Onun daha dərininə baxdıqda bu cür imkanın tərəflərə verilməsinin əslində ədalət mühakiməsinin məqsədlərindən müəyyən qədər kənara çıxılmasına səbəb ola biləcəyini anlamış olarıq. Belə ki, həqiqətin müəyyən olunması məqsədini realizə etmək üçün həyata keçirilməli olan tam, hərtərəfli və obyektiv araşdırmaların aparılmaması və sadəcə müəyyən yoxlanışların keçirilməsi mümkün deyildir (çünki CPM-in 144-cü maddəsinin tələbləri tam olaraq gözlənilmir). Doğrudur, bu hal cinayət mühakimə icraatının tezliyində müsbət təsir göstərmiş olur. Lakin onun yalnız cinayət prosesinin razılığa gələn iştirakçılara münasibətdə müəyyən edildiyini nəzərə alsaq, digər iştirakçılara münasibətdə yenə də müəyyən tədqiqatların aparılması zəruri olacaqdır. Burada isə razılaşmadan fərqli məsələlər də ortaya çıxı bilər.

2. CPM-in 4.3-cü maddəsinə əsasən, ədalət mühakiməsi həyata keçirilərkən sübutların

mümkünlüyü həmin anda qüvvədə olan Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyinin müddəalarına uyğun olmalıdır. Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyinin yeni qəbul edilmiş müddəası sübutların mümkünlüyü şərtlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişirsə, yeni müddəalara uyğun gəlməyən sübutlar ittihamın əsasını təşkil edə bilməz. Bu müddəa ilə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsini qarşılıqlı müqayisə etdikdə bir sıra problemlər meydana çıxır. Belə ki, CPM-in 4.3-cü maddəsindən belə nəticə hasil olur ki, cinayət-prosessual qanunvericiliyin yeni qəbul edilmiş müddəası sübutların mümkünlüyü şərtlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişərsə, belə dəyişiklik təqsirləndirilən şəxsin vəziyyətini yaxşılaşdırarsa və ya pisləşdirərsə və cinayət-prosessual qanunvericiliyin əvvəlki müddəasına uyğun toplanmış sübutlar yeni müddəaya uyğun gəlməzsə, həmin sübutlar ittihamın əsası kimi çıxış edə bilməz. Kazual olaraq düşünsək, əgər təqsirləndirilən şəxsin xeyrinə toplanmış sübutlar sübutların mümkünlüyü şərtlərinin əhəmiyyətli dərəcədə dəyişməsi nəticəsində onun vəziyyətini pisləşdirərsə, bu cür sübutlar ittihamın əsasını təşkil edə bilməz. Halbuki, həmin sübutlar toplanılan zaman həmin anda qüvvədə olan sübutların mümkünlüyü şərtləri gözlənilmişdir və sonradan bu mümkünlük şərtlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişən normanın qüvvəsinin məhz geriye də şamil edilməsi ilə, yəni onun qəbul edilməsindən əvvəl toplanılan sübutlar üçün də keçərli olmasına görə təqsirləndirilən şəxsin vəziyyəti pisləşmiş və əgər belə demək mümkündürsə, onun hüquqlarını məhdudlaşdıran aktın qüvvəsi geriye şamil edilmişdir. Bu isə Konstitusiyanın 149-cu maddəsinin VII hissəsinin tələbləri ilə ziddiyyət təşkil etmiş olacaqdır. Buna görə də, fikrimizcə, CPM-in 4.3-cü maddəsinin 2-ci cümləsinin aşağıdakı redaktə də verilməsi daha məqsədemüvafiqdir:

“Azərbaycan Respublikası cinayət-prosessual qanunvericiliyinin yeni qəbul edilmiş müddəası sübutların mümkünlüyü şərtlərini əhəmiyyətli dərəcədə dəyişirsə, yeni müd-

dəaların cinayət prosesi iştirakçısının hüquqi vəziyyətini pisləşdirdiyi hallar istisna olmaqla, yeni müddəalara uyğun gəlməyən sübutlar ittihamın əsasını təşkil edə bilməz”.

Ədəbiyyat:

1. Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası.
<http://www.e-qanun.az/framework/897>
2. Azərbaycan Respublikasının Cinayət-Prosessual Məcəlləsi.
<http://www.e-qanun.az/code/14>
3. İbayev V.. Azərbaycan Respublikası Cinayət Prosesual Məcəlləsinin Kommentariyası. Cinayət mühakimə icraatının vəzifələri, əsas prinsipləri və şərtləri. Bakı: Qanun, 2004, 769 s.
4. Könül Hüseynova. İbtidai istintaqda sübutların mümkünlüyü. Bakı: Nurlan, 2008, 208 s.
5. Mövsümov H., Kərimov B.C., Hüseynov Ə.H.. Azərbaycan Respublikası Cinayət-Prosessual Məcəlləsinin kommentariyası. Bakı: Digesta, 2016, 1335 s.
6. Dombo Beheer BV v. The Netherlands. 27.10.1993.
7. Ferhat Karabulut, Ersin Karapazarlıoğlu, Hamza Tosun. Ceza muhakemesinde delil kavramı ve kovuşturma sürecinde hakimlerin delil algısı. Türkiye Barolar Birliği Dergisi, 2015, cilt 28, sayı 120, 2015, 385-422 s.
8. Hakan Karakehya. Ceza muhakemesinin amacı. İUHFM, Cilt LXV, sayı 2, 2007, 121-141 s.
9. Mehmet Yavuz. Ceza muhakemesinde ispat sorunu. TAAD, sayı 9, 2012, 151-176 s.
10. Mahmut Koca. Ceza muhakemesi hukukunda deliller. Ceza Hukuku Dergisi, Cilt 1, sayı 2, 2006, 207-225 s.
11. Feridun Yenisey. Ceza muhakemesi hukukunda (hukuka uygun bir şekilde elde edilmiş) delil. Ceza Hukuku Dergisi, cilt 2, sayı 4, 2007, 5-60 s.
12. Fahrettin Demirağ. Açıklamalı ceza muhakemesi kanunu. Türkiye Barolar Birliği. 1. Baskı, 2007, 950 s.
13. Hakim Zekeriye Yılmaz. Adli kontrol. Ankara Barosu Dergisi, 2006-1, 33-62 s.
14. Kerem Osmanoglu. Ceza muhakemesi açısından hukuka aykırı delillerin değerlendirilmesi. Ceza Hukuku Dergisi, Cilt 7, sayı 18, 2012, 137-172 s.
15. T.C.Anayasa Mahkemesi 1999/2 – 2001/2 E-K.
16. Yarg. CGK., 30.10.2014, 2013/8-119, 2014-448.
17. Yarg. CGK., 03.06.2014, 2013/10-642, 2014-302.
18. https://www.researchgate.net/publication/334401623_CEZA_MUHAKEMESININ_AMACI

Açar sözlər: cinayət prosesi, sübutlar, sübutetmə, ədalət mühakiməsi, insan hüquqları və azadlıqları

Asif Gadirov

*Associate Professor of the Department of Law
of the Academy of Public Administration
under the President of the Republic of Azerbaijan, PhD in Law*

**CERTAIN ASPECTS THAT ENSURING THE PROTECTION OF THE
CONSTITUTIONAL RIGHTS AND FREEDOMS OF A HUMAN AND A CITIZEN
WHILE GATHERING EVIDENCES IN THE CRIMINAL PROCESSES**

SUMMARY

The analysis provided within this paper clearly demonstrates that the constitutional legal basis for the protection of the constitutional rights and freedoms of the individuals and citizens, whilst gathering evidences in the criminal processes. It considers that the subjective approaches should be avoided as much as possible in order to thoroughly protect human rights and freedoms while receiving an investigation and also evaluating evidence in the criminal proceedings.

Furthermore, it is remarkably to cite that the prosecutor and the court are obliged to take their conviction into account in the process of evaluating evidences. However, this inner conviction cannot be based on the subjective judgement.

Otherwise, the constitutional rights of the accused may be violated, in different circumstances. Thenceforward, the paper determines that it was conducted a comparative analysis of the aforementioned queries.

Key words: *criminal process, evidence, proof, justice, human rights and freedoms*

Асиф Гадиров

*Доцент кафедры Права Академии Государственного
Управления при Президенте Азербайджанской Республики,
доктор философии по праву*

**НЕКОТОРЫЕ ОСОБЕННОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЗАЩИТЫ
КОНСТИТУЦИОННЫХ ПРАВ И СВОБОД ЧЕЛОВЕКА И ГРАЖДАНИНА
ПРИ СБОРЕ ДОКАЗАТЕЛЬСТВ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ**

РЕЗЮМЕ

В статье подробно проанализированы конституционно-правовые основы защиты конституционных прав и свобод человека и гражданина при сборе доказательств в уголовном процессе. Было установлено, что следует максимально избегать субъективных подходов для тщательной защиты прав и свобод человека при получении, расследовании и оценке доказательств в ходе уголовного разбирательства.

Конечно, прокурор и суд также должны учитывать свои убеждения при оценке доказательств. Однако это внутреннее убеждение не может быть основано на субъективном суждении. В противном случае конституционные права обвиняемого могут быть нарушены в некоторых отношениях. Был проведен сравнительный анализ упомянутых в статье вопросов.

***Ключевые слова:** уголовный процесс, доказательства, доказательство, справедливость, права и свободы человека*